(Terloops zij er hier even op gewezen, dat het Hebreeuwsche woord voor weldadigheid hetzelfde is als dat voor gerechtigheid. 't Is volgens Joodsch begrip geen weldaad, die men met een gift bewijst, het is een plicht, die men doet, de plicht der gerechtigheid. Ook dit is men tegenwoordig, jammer genoeg, bijna geheel vergeten.)

Ook het gemeenschapsgevoel der Joden was toen, in het Ghetto, sterk ontwikkeld: medailles geslagen ter herinnering aan de gelukkige interventie door de Republiek ten behoeve van de Joden in Oostenrijk leggen er getuigenis van af. Toen Maria Theresia deze wilde verdrijven, wendden zij zich tot hun broeders in Holland met de bede om hulp, waarop de Joodsche gemeenten van Amsterdam, 's-Gravenhage en Rotterdam direct bij de regeering een verzoekschrift indienden om haar invloed in deze zaak aan te wenden. De Hollandsche gezant te Weenen deed dan ook stappen in die richting en werkelijk werd het harde edict weer ingetrokken. [1]) Zoo toonde zich het gemeenschapsgevoel der Joden in het Ghetto, in 1745. Tevens is het een bewijs van den invloed, dien velen der Joden toen reeds bezaten. Verder hingen er verschillende teekeningen van den Rabbijn Menassé ben Israël (waaronder een ets van Rembrandt), die bij Cromwell de toelating der Joden in Engeland bewerkte.

Evenmin ontbrak het den Joden in het Ghetto aan smaak, getuige de vele smaakvolle voorwerpen, die zij toen bij de uitoefening van hun plichten gebruikten: de bijzonder mooie besnijdeniskistjes van filigrain, de benoodigdheden voor de lofzegging bij het begroeten en het afscheidnemen van den Sabbat, van zilver en Delftsch aardewerk, de fijne siertorens, de prachtige voorhangsels voor de Heilige Arke, de Thoramantels, de Maccabaeenlampen (Menourous) en vele andere voorwerpen.

Van het bijgeloof, dat in die tijden schijnbaar in de lucht zat, getuigen de vele amuletten, waarvoor o.a. ook dienst deed een klein stukje matse (het brood, dat de traditioneele Joden op Paasch eten), van de Seideravonden (de twee eerste avonden van het Paaschfeest) bewaard, dat toen door de geheele familie rondgeknabbeld werd, het geheele jaar tot het volgende Paaschfeest in de kamer, meestal aan den muur, hing en slechts zijn plaats verliet, om een vriend of huisgenoot op een verre reis te „beschermen". Op de tentoonstelling hing het aan de Sabbatlamp met haar zeven pitten naar het aantal dagen van de week, in het Uilenburger intérieurtje, dat echter jammerlijk mislukt is, doordat men er alles in wilde plaatsen wat in den loop van het jaar in een ghetto-gezin werd gebruikt; wat natuurlijk ten gevolge had, dat het geheel veel te vol werd en het eigenaardige, intieme cachet, dat er toen op zoo'n kamer rustte, miste.

Men zag er ook den pseudo-Messias Sabbatai Tsebi met zijn profeet, die plm. 1650 in het Amsterdamsche Ghetto en daarbuiten zooveel beroering bracht door zijn valsche voorspellingen, als zou hij gezonden zijn om Israëls zonen naar het land hunner Vaderen te brengen.

De komst der Franschen bracht in het Ghetto, zooals vanzelf spreekt, een groote verandering te weeg. Boven een extra-ordinaire vreugdezang gedaan in de Portugeesche Jodenkerk 5 Mei 1747 ter gelegenheid der verkiezing van Willem Carel Hendrik Friso tot Stadhouder, hing een gedenkblaadje in lijst, waarop in Hebreeuwsch stond: „Ter herinnering aan de komst der Franschen in Amsterdam" en dan volgt de Joodsche en de Hollandsche datum, 19 Jan 1795.

De rechten van den mensch waren afgekondigd en nu zouden ze ook in de synagoge afgelezen worden, doch hiertegen verzetten zich de Parnassijns, zoowel der Hoogduitsche als der Portugeesche gemeente (toch vond men op de tentoonstelling een Hebreeuwsche vertaling van de rechten van den mensch ter voorlezing in de synagoge bestemd), omdat zij van oordeel waren, dat de omwenteling, daar zij de bedoeling had de Joden zóó met de Christenen te verbroederen, dat „daarbij geheel de zelfstandige nationaliteit van hun volk allengs door inlijving moest te loor gaan", hoogst gevaarlijk voor het bestaan van hun godsdienst was.

Hoe vreemd dit ook klinken moge, hun vrees is niet geheel ongegrond gebleken: de omwenteling heeft niet alleen

ED. FRANKFORT. — „Altijd Zorgen". *(V.F.B.)*

een emancipatie in materieelen zin, maar ook een vervlakking, een afstompen van het uitstekende, een uitwisschen van het onderscheidende, dat de Joden hadden, in geestelijken zin gebracht. 't Is van Napoleon's tijd af, dat de Joodsche geest in het Ghetto begon te kwijnen. De muur, die de Joden van de niet-Joden scheidde, had weliswaar soms een hinderpaal voor hun maatschappelijken welstand gevormd, maar toch had hij hen beschermd tegen vreemde, on-Joodsche invloeden en hun eigen aard ongerept gehouden.

Thans werd deze muur omvergehaald en nu begon het „destructief proces" van het Jodendom. Want evenals iemand, die langen tijd in een donkere kamer geweest is en plotseling in een hel licht geplaatst wordt, zijn oogen niet kan open houden of verblind wordt, evenmin konden de Joden toen plotseling zonder schade voor hun eigen aard die vreemde invloeden en toestanden verdragen, laat staan die zelf beïnvloeden.

Lodewijk Napoleon nu bracht die emancipatie en vroeg daarbij de hulp van de Parnassijns der Hoogduitsche Joodsche gemeente en hun voorlichting. Hij schreef o.a. in een brief, dien hij daartoe aan de Parnassijns zond, en die wel eens de Magna Charta van de emancipatie der Joden in Holland genoemd wordt: „.... Ik wil Uw geheel vrij laten om mij de middelen te dien einde voor te slaan; ... Ik verlang Uw tot het overige gedeelte der maatschappij te vereenigen. Ik zal Uw dank weten voor alle de pogingen, die Gijl. daartoe aanwend, maar ik zal er Uw niet toe verplichten; in deze zaak heb ik alleen Uwe welvaart voor oogen."

Men zag op de tentoonstelling een programma van een bezoek (dat niet heeft plaats gehad) door dezen koning aan de Synagoge van de afgescheiden Joodsche gemeente, die uit mannen bestond, die de emancipatie luide toejuichten en zich om 't conservatisme en de tegenkanting tegen die emancipatie bij de oude gemeente juist afgescheiden hadden. Er was ook een rijk uitgevoerd programma in het Hebreeuwsch en het Fransch, waarschijnlijk voor den koning zelf bestemd.

Een van de nieuwigheden, die het Fransche bestuur den Joden bracht, was het keizerlijk decreet van 1808, waarbij hun werd voorgeschreven een geslachtsnaam en een vasten voornaam aan te nemen. Vóór dien n.l. hadden zij slechts voornamen (zooals nu nog de personen, die in de Synagoge voor de Torah geroepen worden, door „N.N., zoon van N.N." worden aangewezen), die in het dagelijksch leven nog wel eens veranderden, waarbij dan dikwijls een bijnaam kwam, die aan een eigenaardigheid of de plaats van herkomst of het beroep ontleend was.

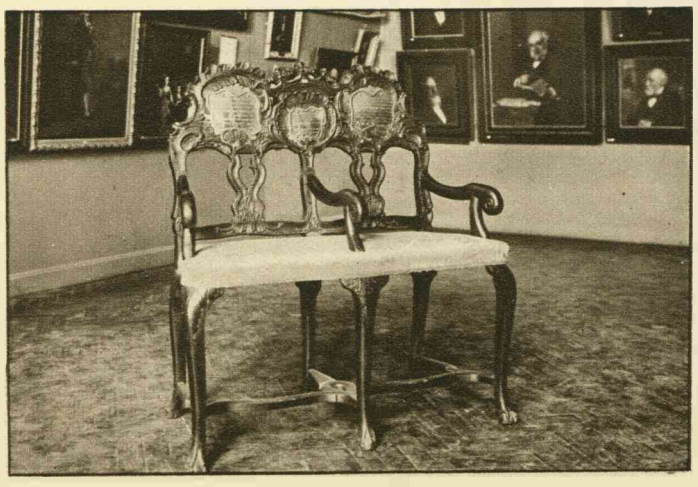
Er lag dan ook een register van de Joden, die in dien tijd in Amsterdam gevestigd waren, waarbij opgegeven stond de Joodsche en Hollandsche familie-naam met woonplaats, aantal, namen en leeftijd der kinderen, beroep en of zij bedeeld of niet bedeeld waren. Wellicht was dit decreet ook uitgevaardigd met het oog op de krijgsdienstplicht der jonge mannen, waaraan de Joden natuurlijk ook onderworpen werden. Reeds in 1813 was een Hollandsche Jood, Jacob Mendes de Leon, luitenant der nationale garde te Amsterdam.

Hoeveel zorg er ook toen nog besteed werd aan de mindergegoede Joden, blijkt uit de vele vereenigingen, die er bestonden om die behoeftigen te steunen, waaronder één bijv. om hoofdbedekking te verschaffen, een andere om kleeren te geven. Vooral blijkt die zorg uit een kennisgeving in de Joodsch-Duitsche taal van het bestuur der vereeniging Maskil el Dal (die aan de armen aandacht besteedt), die in het jaar 1808 in alle Synagogen werd afgelezen. De Bestuurders wekken daarin ouders en voogden op hun kinderen te doen inenten. Zij berichten, dat men zulks vanwege de vereeniging gratis kon laten doen door Dr. Ezechiël Cassel, die reeds 1700 kinderen in korten tijd met succes heeft ingeënt. Terwijl dus door sommigen in onzen tijd nog het inenten een dwarsboomen van Gods wil wordt genoemd, achtte men't hier reeds zoo'n plicht, dat men dit in de Synagogen liet uitroepen. De Jood houdt het n.l. niet alleen voor zijn plicht zijn gezondheid te beschermen, waarbij hem ook zijn godsdienstvoorschriften behulpzaam zijn (o.a. het voorschrift om zich bij verschillende gelegenheden de handen te wasschen, waarom ook in het intérieurtje een koperen fonteintje, dat onmisbaar is, aan den muur hing, maar ook is het een Joodsche plicht alles aan te wenden wat den levensduur kan verlengen). — Van een kunst, die vroeger vooral beoefend werd bij de Joden, het calligrapheeren, getuigen de vele mooie Estherrollen, enkele zelfs geïllustreerd, maar een zeldzaam voorbeeld daarvan vinden we in een gelitho grapheerde prent, die het bezoek van de koningin van Saba bij koning Salomo voorstelt. Alle lijnen, waarmede de figuren gevormd zijn, bestaan uit Hebreeuwsche letters slechts met een vergrootglas leesbaar, die tezamen den Hebreeuwschen tekst van Koningen I. 1 tot II. Kon. XIX vormen.

Natuurlijk hingen er vele portretten van groote en beroemde mannen, die in het Ghetto geboren zijn of er een groote rol speelden (waaronder een opperrabbijn van het einde der 18e eeuw, die wel bij de Portugeesche gemeente benoemd werd, maar nooit in dienst getreden is, omdat hij zijn tulband hier niet wilde afzetten). Verder veel etsen, foto's en teekeningen van de Jodenbuurt, van Jodentypes uit het Ghetto (waaronder een potloodteekening door Jozef Israëls, door hem in zijn jeugd geteekend voor een kop koffie met een koekje) en van het leven in de Ghettostraten, het drukke, lawaaierige, maar toch opgewekte leven.

De verzameling was een succes voor de organisatoren en het valt slechts te betreuren, dat deze tentoonstelling zoo spoedig gesloten werd en het geen definitieve collectie was.

[1]) Hem, die wat meer omtrent deze interessante gebeurtenis wil weten, verwijst de catalogus naar een artikel van Izak Prins: Een Hollandsche interventie ter behoeve van Oostenrijksche Joden (1915).

Antieke Besnijdenisstoel uit de Uilenburgerstraat-Synagoge, geschonken in het jaar 1768. *(V.F.B.)*

Selomoh Salem. Opperrabbijn der Amsterdamsche Portugeesche Joden in 5522 (1762). Opvallend is het eigenaardige Oostersche hoofddeksel

Antieke tinnen schotel en waschkan met kom. De schotel werd bij 't Paaschmaal gebruikt, de kan en de kom worden in de synagoge voor het wasschen der handen van de priesters gebezigd. *(V.F.B.)*